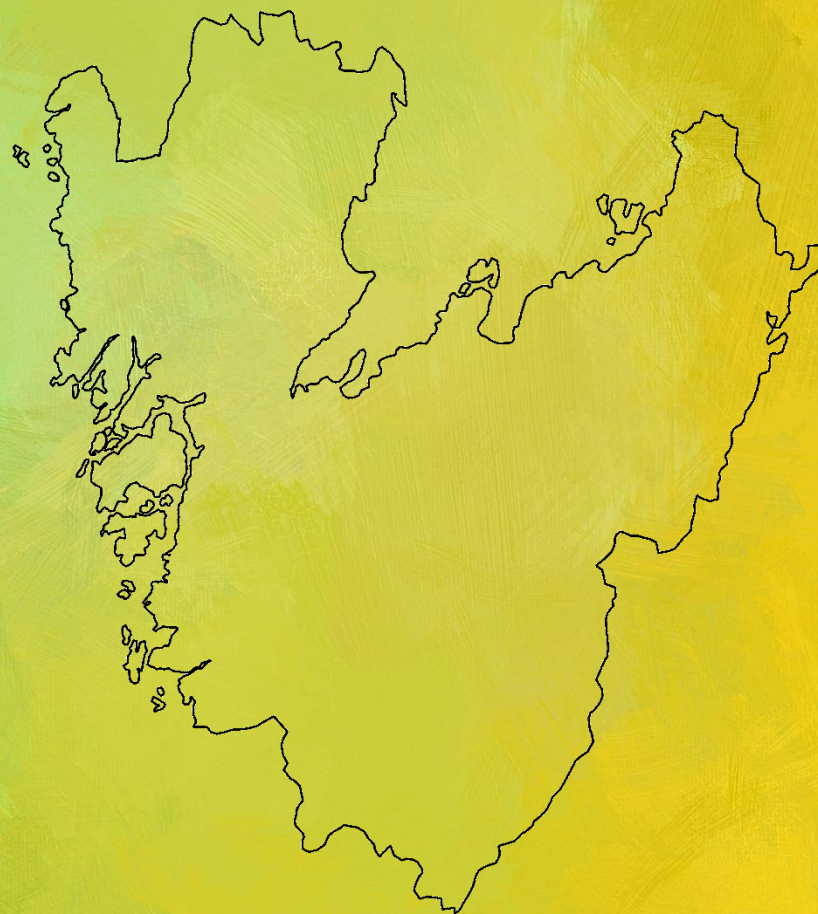

Västra Götalands agenda för omställning till hållbara livsmedelssystem

Den här agendan fungerar som en regional livsmedelsstrategi för Västra Götaland och har tagits fram under 2022 i samverkan med centrala utvecklingsaktörer på livsmedelsområdet. Bakom initiativet står Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen i Västra Götaland som är ansvariga för den regionala utvecklingspolitiken respektive genomförandet av den nationella livsmedelsstrategin i Västra Götaland.

Länsstyrelsen
Västra Götaland

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN

Bakgrund

Ett livsmedelssystem utgörs av alla komponenter som syftar till att försörja befolkningen med mat. Däri ingår miljö, människor, företag, resurser, processer, infrastruktur och institutioner, men även aktiviteter som är kopplade till produktion, förädling, distribution, tillagning, konsumtion av livsmedel och hantering av restprodukter. Figur 1 illustrerar några viktiga komponenter i ett livsmedelssystem. Ett livsmedelssystem kan anses hållbart när det tryggar livsmedelsförsörjning och nutrition till alla på ett sätt som ger ekonomiska, sociala och miljömässiga möjligheter att trygga livsmedelsförsörjning och nutrition för framtida generationer.¹

Den här agendan för omställning till hållbara livsmedelssystem togs fram under 2022 i samverkan med centrala utvecklingsaktörer på livsmedelsområdet i Västra Götaland. Bakom initiativet står Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen i Västra Götaland, ansvariga för den regionala utvecklingspolitiken respektive genomförandet av den nationella livsmedelsstrategin i Västra Götaland. Agendan fungerar som en regional livsmedelsstrategi då den knyter ihop politiska prioriteringar med praktikerns perspektiv på genomförandet. Den beskriver ett dynamiskt och föränderligt spänningsfält mellan vision och verklighet, och är på så sätt både ”top-down” och ”bottom-up”.

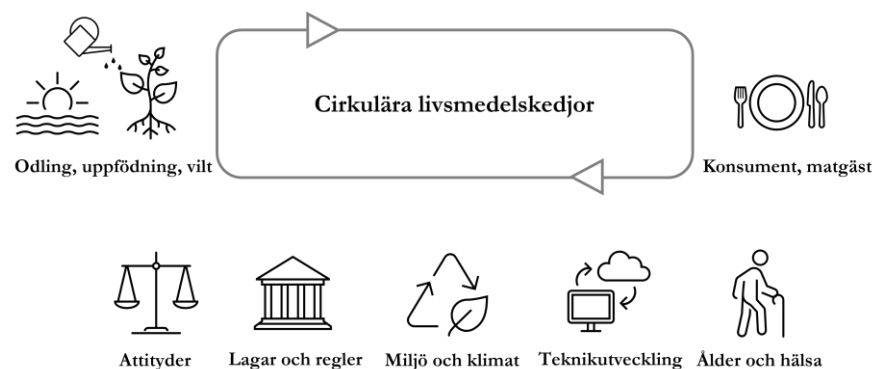
Livsmedel är ett styrkeområde och en del av Västra Götalands smarta specialisering (S3).² Att ställa om till hållbara livsmedelssystem kräver såväl förmåga till innovation och utveckling, som att vi kan förebygga och hantera kriser. Västra Götalands livsmedelssystem både påverkar och påverkas av globala värdekedjor och sammanhang.

¹ Hållbara livsmedelssystem – Definition, pågående initiativ och förslag på åtgärder. Jordbruksverket Rapport 2021:3

² Västra Götalandsregionens Program Stärka innovationskraften 2022–2025 och Västra Götalands strategi för smart specialisering (S3)

Agendans syfte och mål

Agendan syftar till att ge riktningen för det regionala utvecklingsarbetet på livsmedelsområdet i Västra Götaland. Målet med agendan är ett samordnat, effektivt och engagerat arbete för att påskynda omställningen till hållbara livsmedelssystem. Agendans genomförande ska bidra till den regionala utvecklingsstrategins mål om ett samhälle som är robust, sammanhållet, jämlikt, öppet, fossiloberoende och cirkulärt. Agendan är även vägledande för arbetet i Västra Götaland med att nå den nationella livsmedelsstrategins mål om ökad produktion och konkurrenskraft i livsmedelskedjan, samtidigt som miljömålen nås.³

Figur 1. Några viktiga komponenter i ett livsmedelssystem.

Hållbara livsmedelssystem är avgörande för att halten av växthusgaser i atmosfären ska minska. Därför är agendan även viktig i arbetet för att nå målen om produktion och konsumtion i Klimat 2030 genom minskat matsvinn, ett hållbart lantbruk, samt mer vegetariskt på tallriken.

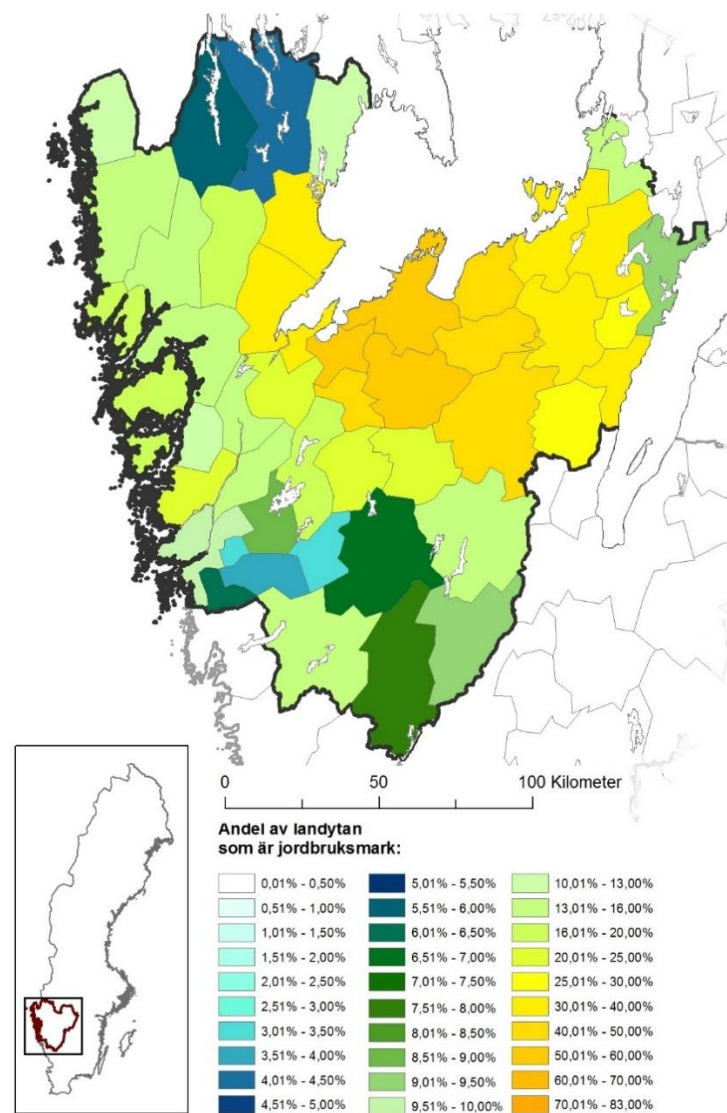
³ En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet. Prop. 2016/17:104

Agendans utgångspunkter

Västra Götaland är ett av Sveriges största livsmedelsproducerande län. Här, liksom i övriga Sverige, har hållbarhetsarbetet kommit långt i en internationell jämförelse. Resurseffektivitet och minskad negativ miljöpåverkan är bärande principer för en hållbar utveckling, men det behövs system som inte bara ger små oönskade effekter utan också lämnar ett positivt nettoavtryck i sin helhet. Det är viktigt att säkerställa en långsiktigt hållbar regional livsmedelsproduktion som baseras på, tillvaratar och utvecklar förutsättningarna i Västra Götaland. Livsmedelssystemet ska inte bara göra oss mätta, utan även ge oss en bättre morgondag.

Västra Götalandsregionens Program Stärka innovationskraften, som även är länets strategi för smart specialisering (S3), ger vissa utgångspunkter för agendan. Där i understryks exempelvis vikten av primärproduktionen i livsmedelssystemet. Lantbruket i Västra Götaland sysselsätter över 30 000 personer på hel- eller deltid, och produktionen av mjölk och spannmål står för stora delar av lantbrukets årliga förädlingsvärde. En minoritet av lantbrukarna står för en majoritet av produktionsvärdet. Lantbrukens storlek och grad av professionalisering har betydelse för hur innovationer uppstår och sprids.

Figur 2 visar att en stor andel av landytan i Västra Götaland utgörs av jordbruksmark, och att koncentrationen är särskilt hög i delar av länet. Även fisket samt partihandel och förädling av livsmedel från sjöar och hav är utmärkande för det västsvenska livsmedelssystemet, och mer än vart tredje svenskt jobb inom den blå ekonomin finns här. I Västra Götaland finns flera nationellt och internationellt tongivande förädlingsindustrier. Flera är även stora arbetsgivare och i sin helhet skapar Västra Götalands livsmedelskedjor årligen drygt 35 miljarder kronor i förädlingsvärde samt jobb för nästan 50 000 personer.

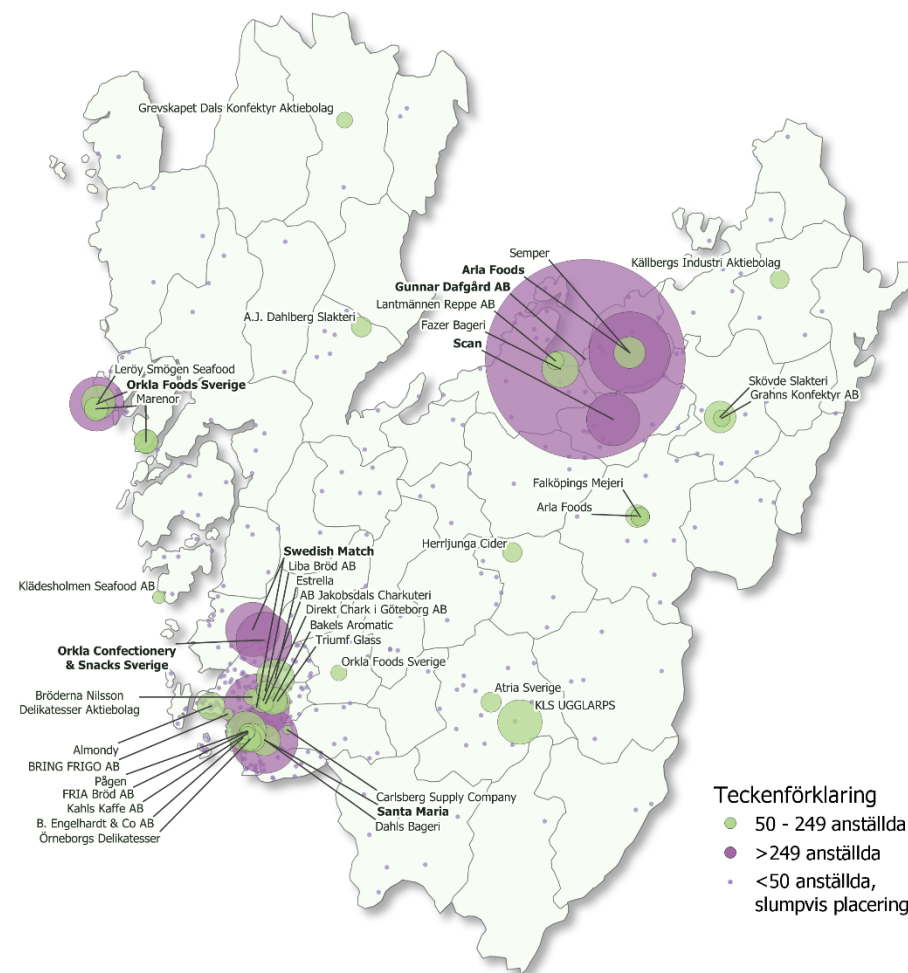
Figur 2. I Västra Götaland finns nästan en femtedel av Sveriges jordbruksmark, det vill säga antingen åker eller betesmark. Källa: Jordbruksverket, 2020

Kopplingen mellan det första ledet i produktionen och efterföljande förädling syns tydligt i figur 3. Ett stort företagskluster finns i Skaraborg och har nära koppling till produktionen på den bördiga slätten. Ett annat stort företagskluster finns i Sotenäs, vars tydliga inriktning på sjömat har sin förklaring i platsens geografi och historia. I Göteborgsområdet finns ett kluster av livsmedelsproducerande företag med olika inriktningar. Att se till hela värdekedjan är en mycket viktig utgångspunkt för agendan.

De naturgivna förutsättningarna och profilen på ekosystemet av livsmedelsproducerande företag är två andra viktiga utgångspunkter i arbetet med agendan. Dessa företag, liksom alla de aktörer som på olika sätt stöttar privata och offentliga organisationer i utvecklingsarbetet, bär på en viktig potential i omställningen. I Västra Götaland bedrivs bland annat ledande forskning inom precisionsodling, rådgivning, samt produktion av nöt- och lammkött vid Sveriges lantbruksuniversitet i Skara. På Chalmers Tekniska Högskola och Göteborgs universitet finns starka forskargrupper inom exempelvis nutrition, kost och hållbara produktionssystem. Kunskap ur dessa och andra forskningsmiljöer i Västra Götaland är ofta viktiga komponenter i innovationsfrämjande nätverk och insatser som skapas av aktörer såsom RISE Jordbruk och Livsmedel, Agroväst, Innovatum, samt Lokalproducerat i Väst.

Utvecklingen på livsmedelsområdet sker i ett sammanhang av en växande mängd strategier, forskningsrön och perspektiv. Utöver den nationella livsmedelsstrategin och regionala mål ligger agendan väl i linje med EU:s gröna giv och dess jord-till-bord-strategi.⁴ Det blir allt tydligare hur viktigt livsmedel är för att genomföra Agenda 2030, och allt fler policyer utgår numer från omställning ur ett systemperspektiv.

⁴ Den gröna givningen är ett paket med politiska initiativ för att göra EU klimatneutralt till 2050. I paketet ingår bland annat Från jord till bord-strategin för ett rättvisare, hälsosammare och miljövänligare livsmedelssystem COM (2020) 381 final.

Figur 3. Många livsmedelsföretag finns i klustren Skaraborg, Göteborg och Sotenäs. Ringarnas storlek visar antal anställda i företagen. Källa: Västra Götalandsregionen, 2020

Insatser för att genomföra agendan kan finansieras med nationella stöd (t ex Formas, Vinnova och Mistra) eller europeiskt stöd (t ex Horizon Europe, ERUF, ESF+ och Interreg). Andra delar kan finansieras med regionala utvecklingsmedel eller via stödet från EU:s landsbygdsfond.

Agendans tre prioriterade områden

Hållbara konsumtionsmönster

Över hela världen ökar kraven på miljö- och klimathänsyn, spårbarhet, djuromsorg och transparens. I Sverige och andra ekonomiskt väl utvecklade länder stiger marknadsandelarna för gröna och blå proteiner snabbt. Mycket pekar i riktningen mot ett proteinskifte, och tongivande aktörer investerar för att positionera sig för framtiden. De nya livsmedel som utvecklas måste vara just medel för liv, och en motkraft till ökningen av kostrelaterade välfärdssjukdomar. Varsam hushållning med resurser karakteriserar hållbara livsmedelssystem, och matsvinnet måste minska i både företag och hushåll. Det svinn som trots allt uppstår behöver hanteras i cirkulära flöden på ett klokt sätt.

Hållbara produktionssystem

Mer resurseffektiva system i balans är på stark frammarsch. Det kan ge stora möjligheter till ökad lönsamhet i lantbruket och de blå näringarna, bland annat med innovationer kring baljväxter och fisk som odlas i cirkulerande system på land. Kolet i luften behöver bindas i jorden genom perenna grödor, samtidigt som autonoma och fossilfria arbetsmaskiner kan minska livsmedelsproduktionens klimatpåverkan. Utvecklingen av nya produktionsmetoder behöver intensifieras, bland annat inom odling av alger och andra vattenlevande organismer, resurseffektiv växtodling, djurhållningens digitalisering, samt teknik för storskalig restförädling. Genom att bryta fossilberoendet och producera mer innovativa och hållbara livsmedel stärks vår försörjningsförmåga.

Effektivt innovationsfrämjande

För att lyckas i den globala konkurrensen måste produkter ha rätt smak, textur och paketering. Genom förstärkningar av labb-, test- och demonstrationskapacitet kan fler innovativa koncept nå marknaden. Offentlig sektor kan främja produktutvecklingen genom att öppna upp sina storkök för test och demonstration, och de kan även skapa en tidig hemmamarknad via offentliga inköp. Volym och en variation i försäljningskanaler är helt centralt för lönsamheten i livsmedelsföretag, varför satsningar på export är viktiga. Utöver råvaror och förädlade livsmedel kan Västra Götaland exportera teknik, koncept och kunnande inom hållbara produktionsmetoder. Digitaliseringen bidrar till att effektivisera livsmedelsproduktionen, men hållbara livsmedelssystem förutsätter en fungerande kompetensförsörjning, inklusive smidiga generationsväxlingar i primärproduktionen. Det kräver i sig insatser för ökad attraktivitet i hela livsmedelskedjan.

Principer för agendans genomförande

Hållbara livsmedelssystem är framtiden, men att ställa om blir inte helt enkelt. Det räcker inte med att arbeta med de tre områdena ovan; arbetet måste också ske smart. Nedanstående principer ska därför vägleda det gemensamma arbetet mot agendans mål om ett samordnat, effektivt och engagerat arbete som påskyndar omställningen.

Tänk nytt

Etablerade strukturer och tankemönster behöver utmanas. Hur formar ett livsmedelssystem med största respekt och omsorg för växter, djur och människor? Och hur kan vi göra det mer lönsamt att verka inom ett sådant system än inom dagens? Om spannmål är den globalt viktigaste källan till protein, vilka möjligheter innebär det för ett spannmålsän som Västra Götaland i ett pågående proteinskifte?

Samarbeta

Det krävs samarbeten för att utveckla och tillämpa de tekniker, arbetsätt och affärsmodeller som stödjer hållbara livsmedelssystem. Västra Götaland är känt för sitt goda samarbetsklimat, och just därför finns här förutsättningar att ta itu med de mer komplicerade frågorna, där målkonflikter kan stå i vägen för omedelbar samsyn. Aktörer i hela livsmedelssektorn kan utvecklas tillsammans med exempelvis processindustrin, besöksnäringen och life science, bland annat inom material, energi och digitalisering. Lärande kan ske såväl mellan sektorer som mellan stora och små företag.

Testa och skala upp

De allra djärvaste och mest lovande lösningarna behöver snabbare tas från idéstadiet till praktiken. Om det bara är ett begränsat antal skördar kvar till dess att klimatmålen ska vara nådda, vilka grödor måste då testas redan i år? Om andelen personer med kostrelaterad ohälsa ökar för varje år, vilka är de mest löftesrika sätten att arbeta som nu måste skalas upp för att verkligen hejda utvecklingen? Ofta finns redan svaren, och de behöver omsättas i produkter, tjänster, arbetsätt, regler och policyer. Ett sätt kan vara att skapa testbäddar och demonstrationsmiljöer, ett annat att satsa på inkubation.

Använd forskningen

Utvecklingen av nya livsmedel och produktionsmetoder ska baseras på fakta och forskning om effekter för både hälsan och miljön, men även se till ekonomiska och kulturella perspektiv. Det krävs exempelvis kunskap om kostvanor och beteenden hos olika konsumentgrupper för att förstå vad skiftet från röda till gröna och blå proteiner betyder för allas hälsa. Frågan måste ställas vilka kunskaper som behövs för att omställningen ska bli hållbar, och hur forskare får bästa förutsättningar att hjälpa företag, myndigheter och andra aktörer under resans gång.

Utnyttja befintliga resurser

Alla tillgängliga resurser kommer behövas om omställningen ska lyckas. Det handlar om att mobilisera personer, organisationer och nätverk, både inom livsmedelssektorn och utanför. Att skapa forskningsinfrastruktur och andra utvecklingsresurser kräver mycket tid och pengar, och om kunskapen är känd finns ofta fler och snabbare vägar till praktiken. En sådan väg är offentlig konsumtion, där inköpen av livsmedel till kommuner, regioner och statliga verksamheter är stora nog att påverka marknaden. En annan viktig gemensam resurs är det innovationsfrämjande systemet, där olika typer av stöd och kompetens i högre grad kan riktas mot livsmedelssektorn.

Satsa strategiskt och uthålligt

Omställningen till hållbara livsmedelssystem är absolut nödvändig, både för dagens och kommande generationers skull. Men det kommer att ta tid. Därför är det angeläget att det görs långsiktigt strategiska satsningar, prioriterade efter potential och utvalda i konkurrens mellan olika förslag. Vilka gemensamma investeringar och andra resurser kommer sannolikt bli avgörande för omställningen, och vilka väntas inte kunna bidra i lika stor grad? Det handlar inte bara om att gå i rätt riktning, utan även om att ta tillräckligt stora steg. Ändamålsenliga regelverk och en effektiv uppföljning bidrar till att dessa steg kan tas på ett tryggt och säkert sätt.

